

waarop men meende te moeten rekenen was dat Engeland, als het doorvocht, blootgesteld zou worden aan vernietigende bombardementen. Zou het zich kunnen handhaven? Niemand wist het, ook het Britse *War Cabinet* niet – misschien zou het wel naar het westelijk halfroond moeten uitwijken; daarop zinspeelde Churchill in zijn toespraak van 4 juni. Ook dan evenwel zou de oorlog voortgezet worden. Elk accoord met het Derde Rijk, elke gedachte aan een compromisvrede werd verworpen. Op een vaag aanbod, vervat in de triomfantelijke redevoering die Hitler op 19 juli in de *Reichstag* hield, ging het *War Cabinet* niet in; het werd drie dagen later in een radio-toespraak van de minister van buitenlandse zaken, Lord Halifax, afgewezen: 'We shall not stop fighting', zei deze, 'until Freedom is secure.' Dat juist Halifax, in '38 overtuigd voorstander van het accoord van München, waarbij Engeland en Frankrijk Tsjechoslowakije in de steek gelaten hadden, het standpunt van het *War Cabinet* had uitgedrukt, kon Hitler duidelijk maken dat zijn hoop op een Engelse Pétain ongegrond was.

Had Engeland dan nog een reële kans om Duitsland te verslaan? Dat was voor de meeste Britten geen vraag. *Hoe* zij Duitsland ooit nog op de knieën zouden krijgen, was hun niet duidelijk, maar *dat* de oorlog met een Britse overwinning zou eindigen, was een nationaal geloofsartikel. Napoleon had de worsteling met Engeland verloren – zo zou het met Hitler ook gaan. In geen enkele grote Europese oorlog had het Britse Rijk ooit het onderspit gedolven.

★

Nog vóór Frankrijk ineenzeeg, had Engeland er een tegenstander bij gekregen: Italië. Op 10 juni had Mussolini Engeland en Frankrijk de oorlog verklaard. Daags daarna kwam het Nederlandse kabinet bijeen om zich op verzoek van van Kleffens en Dijkhoorn, die hunnerzijds benaderd waren door admiraal Furstner, te beraden over de vraag of het wenselijk was dat Nederland het Brits-Franse voorbeeld zou volgen: zijnerzijds nu óók Italië de oorlog verklaren; de Geer ('die', aldus de notulen, 'beslissing aan aanwezig overlaat') was notabene weggebleven.

Er was onder alle ministers slechts één die er voorstander van was dat Nederland Italië de oorlog zou verklaren: Gerbrandy; zijn mening was, 'dat de enige heldere positie is, dat wij ons als met Italië in oorlog beschouwen en dit ondubbelzinnig verklaren' – een opinie die zijn ambtgenoot van Rhijn 'meer door sentiment dan door wijsheid ingegeven' achtte.¹ Anderen

¹ Ministerraad: Notulen, 11 juni 1940.